

BIULETYN

Centrum Badawczo-Edukacyjnego
Konserwacji Zabytków PWSZ w Nysie

www.centrumkonserwacji.pl

czerwiec 2010

nr 2

Szanowni Czytelnicy!

W numerze:

Witraże. Konserwacja i zachowanie ich piękna w niezmiennym stanie stanowi przedmiot zainteresowań kolejnych zespołów badaczy. O jednym z projektów dedykowanych restauracji witraży - projekcie CONSTGLASS - piszemy w tym numerze.

Ponadto w Biuletynie informacje na temat konserwacji i ochrony zabytków w Polsce, a także nowy cykl "Słowniczek konserwatora", w którym będziemy przybliżać Państwu terminologię warsztatu konserwatorskiego.

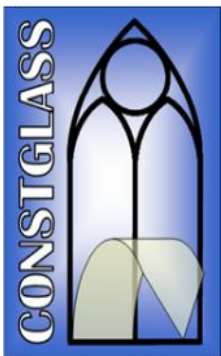
Zapraszamy do lektury!

Z życia Centrum

CBEKZ w projekcie CONSTGLASS.....	str.1
Pierwszy Zjazd Absolwentów.....	str.2
Konserwacja zabytków w Polsce	
<i>Wiadomości zebrane na podstawie wybranych serwisów internetowych</i>	str.2
Słowniczek konserwatora.....	str.4
Konserwatorskie zdjęcie miesiąca.....	str.4

Z życia Centrum

CBEKZ w projekcie CONSTGLASS

CONSTGLASS (Conservation Materials for Stained Glass Windows) jest europejskim projektem mającym na celu oceny działań, badania nad odwracalnością i wydajnością innowacyjnych strategii i produktów konserwatorskich.

Rozpoczął się on w 2007 roku przy udziale 11 partnerów z 7 krajów, m.in. Niemiec, Belgii, Wielkiej Brytanii, a także Polski - za sprawą krakowskiej Akademii Sztuk Pięknych.

Głównymi obiektami badań projektu były najbardziej cenne europejskie witraże znajdujące się w katedrach w Kolonii, Canterbury, Chartres, Le Mans, Burges. Analizie poddawano również szereg witraży zgromadzonych w muzeach a także innych lokalizacjach. Oceniono działania konserwatorskie, jakie były podejmowane na przestrzeni ostatnich pięciu dekad, badano stopień degradacji materiałów użytych do napraw, w szczególności powłok, konsolidantów oraz klejów, a także ich wpływ na stan witraży. Analizy te wykonywano przy użyciu zaawansowanych technik przetwarzania obrazu - nanotomografii komputerowej,

tomografii komputerowej z kontrastem fazowym, spektroskopii Ramana, spektroskopii podczerwonej oraz innych metod. Badano również mikrobiologiczny wpływ na szkło oraz materiały do konserwacji. Ponadto, określano stopień odwracalności, czas podatności na ponowną obróbkę oraz zachowanie w przyszłości produktów konserwatorskich. Oceniano także nowe, nieorganiczne produkty do stabilizacji wewnętrznie spękanego szkła oraz malowania kruchego szkła.

Centrum Badawczo-Edukacyjne Konserwacji Zabytków, współpracując z Akademią Sztuk Pięknych w Krakowie, wzięło udział w jednym z etapów projektu CONSTGLASS, jakim było przeprowadzenie przyspieszonego starzenia dostępnych na rynku klejów mającego na celu przygotowanie tych produktów do dalszych badań dla określenia ich przydatności w konserwacji witraży.

Przygotowano dwa zestawy próbek, w skład których wchodziły m.in. żywice epoksydowe, epidiany, paraloidy oraz silikony. Jeden zestaw stanowiły próbki, które poddano starzeniu, drugi - próbki referencyjne, których nie poddawano żadnemu działaniu. Starzenie próbek odbywało się przy użyciu komory starzeniowej ATLAS UV2000. Przez miesiąc trwały następujące po sobie cykle obejmujące: 4 godz promieniowania ultrafioletowego UV-B w temperaturze 60 st. Celsjusza, 4 godz kondensacji pary wodnej w temperaturze 50 st. Celsjusza oraz 16 godz

relaksacji. Stopień degradacji próbek, w stosunku do próbek referencyjnych, określono przy użyciu mikroskopu skaningowego, mikroskopii optycznej i in.

W dniu 14 maja 2010 r. na Wydziale Konserwacji i Restauracji Dziej Sztuki Akademii Sztuk Pięknych w Krakowie odbyło się ogólnopolskie seminarium CONSTGLASS, na którym przedstawiono m.in. założenia i przebieg projektu, wyniki badań nad nowym materiałem konsolidującym do szkła oraz najważniejsze wytyczne dla konserwatorów witraży. Zareprezentowano również wyniki badań starzeniowych wykonanych w nyskim Centrum.

Konferencja stanowiąca podsumowanie oraz zakończenie trwającego trzy lata projektu odbyła się w dniach 27-28 maja 2010 r. w Romont w Szwajcarii.

I Zjazd Absolwentów

Dnia 28 czerwca 2010 r. w Centrum Badawczo-Edukacyjnym Konserwacji Zabytków odbył się I Zjazd Absolwentów kierunku Konserwacja i Restauracja Dziej Sztuki PWSZ połączony ze szkoleniem teoretycznym i praktycznym z zakresu nowoczesnych technik konserwatorskich.

Uczestnicy zjazdu wzięli udział w praktycznych zajęciach dotyczących obsługi lasera, zastosowania stołu dublażowego oraz wykorzystania mikroskopu skaningowego w konserwacji zabytków.

Tematyka szkolenia spotkała się z dużym zainteresowaniem uczestników, a spotkanie integracyjne, które miało miejsce na dziedzińcu budynku CBEKZ po zakończeniu szkolenia, odbyło się w miłej, serdecznej atmosferze.

Konserwacja w Polsce

Informacje w tym dziale zostały opracowane na podstawie portali: www.naukawpolsce.pap.pl, www.zabytek.pl oraz www.sandomierz.opoka.org.pl

Odkrycia w sandomierskiej bazylice katedralnej

Bazylika katedralna w Sandomierzu jest jednym z najstarszych obiektów sakralnych w Polsce. Wzniesiona została w miejscu kolegiaty romańskiej, zniszczonej podczas najazdów Tatarów w XIII wieku i Litwinów w 1349 roku. Słynie ona m.in. z bizantyjskich fresków w prezbiterium ufundowanych przez króla Władysława Jagiełłę.

W marcu 2008 roku rozpoczęto prace obejmujące kompleksową konserwację, renowację i modernizację części prezbiterialnej katedry - największe od czasów restauracji prowadzonej w końcu XIX wieku. Jak się wkrótce okazało, prace te zaowocowały ciekawymi odkryciami.

Rozpoczynając remont w bazylice, badacze spodziewali się odnaleźć freski starsze od jagiellońskich. Po zdjęciu stali ołtarzowych, na ścianie prezbiterium ukazały się gotyckie malowidła. Powstały na pierwszej warstwie tynku, a więc prawdopodobnie pochodzą z czasów gotyckiej kolegiaty. Na ścianie widoczne są także dwa zacheuski - znaki krzyża będące dowodem poświęcenia kościoła (zacheuski są umieszczane w tych miejscach, które biskup namaścił podczas konsekracji).

Co więcej, przy posadzce w prezbiterium naukowcy znaleźli ciosy kamienne ze starszej budowli, prawdopodobnie kolegiaty romańskiej, które zostały powtórnie użyte przy budowie późniejszej świątyni.

Na uwagę zasługują, również ukryte pod stallami, malowidła przedstawiające herby ziemskie z czasów jagiellońskich. Pochodzą one z XV lub początku XVI stulecia. Odsłonięto dziewięć tarcz herbowych, umieszczonych w jednym rzędzie obok siebie, które były zakryte dotychczas zapleckami. Heraldyczny fryz, umieszczony 3,65 m nad posadzką prezbiterium, rozciąga się na długości 6,70 metra. "Namalowany był z zamysłem, jako element całości kompozycji, wykonany tą samą co ona techniką, w tym samym czasie, co reszta polichromii." - oceniają badacze.

Identyfikacja herbów pozwoliła na stwierdzenie, iż na fryzie umieszczono jeden herb państwowy - Orzeł Biały, trzy

dynastyczne - Pogoń, Podwójny Krzyż i herb cylejski oraz pięć herbów ziemskich: sandomierski, ruski, dobrzyński, kujawski i wielkopolski. W ten sposób ukazano - w postaci monumentalnej - oficjalny zestaw składników idei państwowej.

Niespodziankę sprawił także obraz ołtarza głównego katedry. Kiedy zdejmowano obraz "Narodzenie Najświętszej Marii Panny", namalowany w 1895 roku przez Buchbindera, do konserwacji okazało się, że za nim znajduje się drugi - starszy, pierwotny. Jest to dzieło Łukasza Orłowskiego, malarza krakowskiego. Wiedzano o istnieniu obrazu gdyż zachował się dokument, który potwierdza, że Łukasz Orłowski odebrał 23 września 1756 roku rachunek na obraz "Najświętszej Panny Narodzenia do Sandomierza w ołtarz". Nie wiadomo było jednak, gdzie znajduje się dzieło. Sygnatura nie zostawia wątpliwości, obraz znajdujący się pod dziełem Buchbindera to dzieło Łukasza Orłowskiego.

Wkrótce okazało się, że to jeszcze nie koniec odkryć. Na podstawie starego zapisu inwentarzowego, w kapitularku katedry zidentyfikowano XVI-wieczny obraz króla Władysława Jagiełły o wymiarach 225x79 cm namalowany techniką tempery na drewnie.

Sandomierski obraz Jagiełły zostanie odnowiony w pracowni konserwatorskiej Zamku Królewskiego na Wawelu. Od połowy lipca będzie eksponowany w zamkowych komnatach na wielkiej wystawie grunwaldzkiej "Na znak świetnego zwycięstwa".

Portret króla Jagiełły Fot. Archiwum Muzeum Diecezjalnego w Sandomierzu

Zła sytuacja ochrony zabytków w Polsce

Na złą sytuację związaną z trwałym i postępującym pogorszeniem stanu systemu ochrony zabytków w Polsce zwrócił uwagę Polski Komitet Narodowy Międzynarodowej Rady Ochrony Zabytków (PKN COMOS).

5 marca na walnym zgromadzeniu na Zamku Królewskim w Warszawie członkowie PKN ICOMOS przyjęli uchwałę, w której wyrażają obawy związane z niedostateczną ochroną polskiego dziedzictwa oraz pomijaniem zagadnienia podczas obrad plenarnych Kongresu Kultury, w czasie którego poświęcono zagadnieniu zaledwie jeden z ponad 30 paneli. Ich zdaniem, sytuacja ma bezpośredni związek z marginalizacją problematyki ochrony dziedzictwa kulturowego w polityce państwa.

W uchwale zwrócono również uwagę na pogarszającą się sytuację terenowych służb konserwatorskich. Sukcesywnie maleje ich pozycja i spada prestiż, a także obniżają się możliwości skutecznego działania.

W dokumencie poruszono kwestię bezpowrotnego ginięcia zabytków ze świadomości naukowej i pamięci społecznej, co spowodowane jest brakiem należytej dokumentacji.

Zauważono także, że wnioski "Raportu o systemie ochrony dziedzictwa kulturowego w Polsce po roku 1989", opracowanego na Kongres Kultury, nie są do tej pory wdrażane, a jednorodna uchwała Plenum Kongresu, dotycząca scalenia służb konserwatorskich i ich odpolitycznienia nie jest realizowana.

PKN ICOMOS zaapelował o zdecydowaną reakcję i podjęcie pilnych działań przez całe środowisko oraz władze odpowiedzialne za ochronę dziedzictwa kultury w Polsce, by poprawić obecną sytuację.

ICOMOS to międzynarodowa organizacja zrzeszająca około 7500 członków z ponad 130 krajów świata. Należą do niej wybitni eksperci w zakresie konserwacji i ochrony dziedzictwa, historycy, historycy sztuki, architektury, urbanistyki, archeolodzy, geografowie, antropolodzy, prawnicy. PKN ICOMOS zrzesza około 180 najwybitniejszych specjalistów z branż bezpośrednio lub pośrednio związanych z dziedziczną ochroną zabytków.

Nowelizacja ustawy o ochronie zabytków

5 czerwca 2010 roku weszła w życie ustawa z dnia 18 marca 2010r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie niektórych innych ustaw.

Nowelizacja dotyczy kilku grup zagadnień: rozszerza katalog form ochrony zabytków, określony w art. 7 ust.4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami o ustalenia ochrony także w decyzji o ustaleniu inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego. Ponadto, do art. 19 ustawy dodany został ust.1a wskazujący zabytki, których ochrona musi być bezwarunkowo uwzględniona w decyzjach, o których wyżej mowa. Są to zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków i ich otoczenie oraz inne zabytki nieruchome znajdujące się w gminnej ewidencji zabytków.

Do 3 lat od dnia wejścia w życie ustawy przedłużony został termin na założenie krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków. W terminie 6 miesięcy od dnia wejścia w życie ustawy wojewódzcy konserwatorzy zabytków mają przekazać samorządom gminnym i staroście wykaz zawierający zestawienie zabytków: wpisanych do rejestru, ujętych w wojewódzkiej ewidencji zabytków oraz zabytków nieruchomości wyznaczonych przez wojewódzkiego konserwatora zabytków do ujęcia w wojewódzkiej ewidencji zabytków.

Ustawa przewiduje również utworzenie ewidencji zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich. Gruntownej zmianie poddane zostały także przepisy dotyczące wywozu zabytków za granicę.

Nowelizacja ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wprowadziła również zmiany w ustawie Prawo budowlane oraz ustawie o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, polegające na rozszerzeniu ochrony o zabytki ujęte w gminnej ewidencji zabytków, tym samym uzgadnianie z wojewódzkim konserwatorem zabytków planowanych przy nich działań inwestycyjnych.

Estetyka zabytku a ochrona dóbr kulturowych

W dniach 27-29 maja 2010 r. w Toruniu odbyła się konferencja naukowa pt. „Wokół zagadnień estetyki zabytku po konserwacji i restauracji”, której organizatorem był Zakład Konserwacji Malarstwa i Rzeźby Polichromowanej w Instytucie Zabytkoznawstwa i Konserwatorstwa na Wydziale Sztuk Pięknych UMK w Toruniu oraz Stowarzyszenie Przyjaciół Zakładu Konserwacji Malarstwa i Rzeźby Polichromowanej Toruńskiej Szkoły Konserwacji.

Ponad 50 wykładów prezentowało problem zachowania wartości estetycznych nie tylko w zabytkach, ale też w dziełach sztuki najnowszej. Stosunek do zagadnień estetyki prezentowali konserwatorzy (teoretycy i praktycy), historycy sztuki, architekci, muzealnicy, prawnicy i filozofowie. Problemy estetyki w działaniach konserwatorskich omawiano na przykładach: zabytkowych dzieł sztuki, sztuki nowoczesnej i konceptualnej, dzieł celowo zmienianych lub niszczonej przez twórcę, dzieł sztuki nieestetycznej lub wykonanych z materiałów nietrwałych (guma do żucia, śnieg, ciasto), produktów masowych podniesionych do rangi dzieła sztuki.

Rozważano problematykę zachowania wartości estetycznych w zabytkach architektury (w tym architektury drewnianej i architektury po zmianie funkcji - hotele), w detalu architektonicznym, w ruinach, ogrodach historycznych i urbanistycy. Dyskutowano nad zachowaniem wartości estetycznych obiektów w środowisku sztucznym, jakim jest muzeum, oraz w zabytkach niematerialnych: nawarstwień w estetyce brzmieniowej organów, we wzajemnych relacjach obiektu i jego kontekstu, ingerencji konserwatora w dzieła, które z woli artysty mają się starzeć. Zaprezentowanie tak rozbudowanej problematyki uświadomiło, jak znacząca dla ochrony dziedzictwa kulturowego jest decyzja konserwatora o wyborze jednego, z wielu możliwych sposobów, prowadzenia prac: od zaniechania prac aż po purystyczną konserwację dającą w efekcie nowe dzieło.

Agat – dawniej gładzik, kamień półszlachetny, odmiana chalcedonu, po wytoczeniu do określonego kształtu (najczęściej kła) i wypolerowaniu obsadzony zostaje w drewniany trzonek służąc do polerowania płatków złota w metodzie złocenia na pulment lub poler.

Bolus – naturalna glina występująca w przyrodzie w różnych kolorach w zależności od zawartości tlenków żelaza, manganu, kobaltu. Bolus w kolorach czerwonym, żółtym, białym i czarnym stosuje się od średniowiecza jako zaprawa z klejem glutynowym lub białkiem pod złocenia na poler. Taki typ złocień występuje powszechnie w technikach zdobniczych elementów drewnianych tj. ołtarzy, rzeźb, ram, mebli, przeznaczonych do wnętrza.

Ze względu na wodne spoiwo do przeklejania bolusu technika ta jest nieodporna na wilgoć więc nie stosowana na zewnątrz.

Brąza (złotoł) – sproszkowane stopy miedzi (najczęściej mosiądz) wymieszane ze spoiwem klejowym, białkowym lub olejnym, stosowany jako tania imitacja złota. Bardzo szybko (już po miesiącu) ulega korozji, zmieniając kolor na ciemno-zielono-brązowy. Często spotykany w obiektach zabytkowych jako wtórna warstwa nałożona w trakcie amatorskich renowacji.

Szlagmetal – goldmetal, folia metalowa uzyskana z klepania i walcowania maszynowego w płatki stopów miedzi i cynku. Imituje płatki złota. Występuje w różnych odcieniach podobnie jak prawdziwe złoto. Nie nadaje się do złocenia na poler, jedynie na mikstion tj. na mat. Jest nieodporny na wilgoć i czynniki atmosferyczne. Wymaga zabezpieczenia szczelną warstwą szelaku, werniksu białkowego itp.

Bardzo popularny od XIX wieku w produkcji fabrycznej ram i dewocjonali.

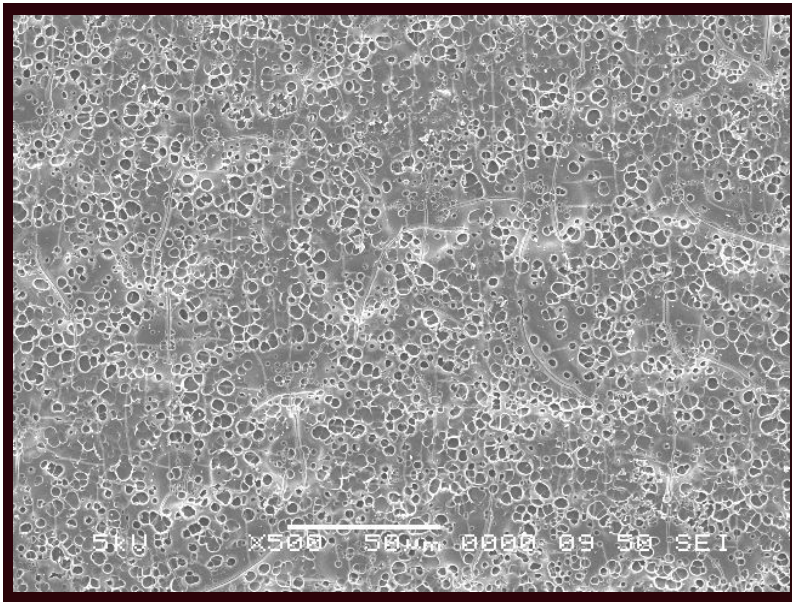
W handlu występuje w postaci książeczek po 100 płatków 16x16 cm.

Mikstion – kompozycja olejów schnących, pokostów lnianych z żywicami. Używany w technice złocenia na mat zarówno z zastosowaniem złota czy srebra prawdziwego jak szlagmetal lub aluminium. Technika często stosowana na zewnątrz na bardzo różne podłoża tj. drewno, metal, kamień, stiuk.

Obecne w handlu mikstiony mają różny czas schnięcia od kilku do kilkunastu godzin. Przyklejanie foli następuje w czasie tzw. odlipu tj. momentu powierzchniowego podeschnięcia mikstion.

Występują również mikstiony akrylowe o dużo mniejszej trwałości, za to nietoksyczne.

Konserwatorskie zdjęcie miesiąca

Niniejsze zdjęcie zostało wykonane przy użyciu elektronowego mikroskopu skaningowego. Przedstawia próbkę żywicy eposydowej poddanej miesięcznemu cyklowi starzenia w ramach badań dla projektu CONSTGLASS. Widać wyraźną postępującą erozję oraz spękania powierzchni.

Poniżej takie samo zdjęcie próbki referencyjnej, przedstawiające stan żywicy przed procesem starzenia.

